

Львівський державний університет
внутрішніх справ

Організація з безпеки
і співробітництва в Європі

ОБСЕ

Західний регіональний центр НАПрН України

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ 2012 р.: кримінально-правові та процесуальні аспекти

*Тези доповідей та повідомлень учасників
Міжнародної науково-практичної конференції*

19–20 вересня 2013 р.

м. Львів

УДК 343.1 (477)(063)
ББК 67.9 (4Укр)410.2
К82

Рекомендовано до друку Вченою радою
Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 1 від 28 серпня 2013 р.)

Упорядник –
кандидат юридичних наук **О.В. Авраменко**

Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.:
К82 кримінально-правові та процесуальні аспекти: тези до-
повідей та повідомлень учасників Міжнародної науково-
практичної конференції (19–20 вересня 2013 р.). – Львів:
Львівський державний університет внутрішніх справ,
2013. – 544 с.

У збірнику вміщено тези доповідей та повідомлень, з якими
виступлять учасники Міжнародної науково-практичної конференції
«Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.: кримінально-
правові та процесуальні аспекти», що відбудеться 19–20 вересня 2013 р.
у Львівському державному університеті внутрішніх справ.

У конференції беруть участь відомі вчені, авторитетні фахівці з
проблем сучасного кримінального права, кримінального процесу та
криміналістики, які представляють наукові центри юридичної науки
України, Російської Федерації та Республіки Польща.

Тези опубліковано в авторській редакції.

УДК 343.1 (477)(063)
ББК 67.9 (4Укр)410.2

©Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2013

Таким чином юридичні колізії у новому КПК, псевдо новациї, змішування функцій і понять, деформація повноважень і процесуального статусу, погіршення прав підозрюваного, обвинуваченого на досудовому слідстві свідчить про соціальну і правову неефективність окремих положень нового КПК.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. – Х.: Одісей, 2012.
2. Албул С.В. Деякі критичні нотатки щодо проекту Кримінального процесуального кодексу України / С.В. Албул // Роль та місце ОВС у розвитку демократичної правової держави: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (24.02.2012, м. Одеса). – О.: ОДУВС, 2012. – С. 197–199.
3. Арсеньев В.Д. Использование специальных знаний при установлении фактических обстоятельств уголовного дела / В.Д. Арсеньев, В.Г. Заблоцкий. – Красноярск: Изд-во Краснояр. ун-та, 1986. – 152 с.
4. Клименко Н.І. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики / Н.І. Клименко, П.Д. Біленчук. – Вип. 2: зб. матер. міжнар. наук. практ. конф. / М-во юстиції України, Харк. наук.-дослід. ін-т судових експертиз ім. засл. проф. М.С. Бокаріуса; Акад. прав. наук України; Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого; [ред. кол.: М.Л. Цимбал, М.І. Панов, Е.Б. Сімакова-Єфремян та ін.]. – Х.: Право, 2002. – С. 62–66.
5. Махов В.Н. Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений: монография / В.Н. Махов. – М.: Изд-во РУДН, 2000. – 296 с.
6. Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: наказ Генерального прокурора України № 69 від 17.08.2012.
7. Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах: постановою Пленуму Верховного Суду України від 30.05.1997 № 8 (із змінами, внесеними згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України від 25.05.1998 № 15) // Судові експертизи в Україні: зб. норм. актів станом на 15.06.2002. – К., 2002. – С. 23–29.

В.О. Попелюшко,
доктор юридичних наук, професор,
директор Інституту права
ім. І. Малиновського
(Національний університет
«Острозька академія»)

ГЕНЕЗА ІНСТИТУТУ СЛІДЧОГО СУДДІ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Слідчий суддя у кримінальному процесі – французький винахід. Його прообраз було започатковано у Франкському королівстві.

тві епохи Карла Великого (VIII ст.) на етапі зародження розшукового кримінального процесу через запровадження інституту королівських об'їздних суддів (*missi dominici*), в обов'язок котрих входило чотири рази на рік об'їжджати ті чи інші місцевості, приймати і розглядати скарги, розпитувати про злочини (*incvisitio*) та голувати в судових засіданнях [1]. Тобто, інститут слідчих суддів виник на поєднанні повноважень судді із деякими його повноваженнями слідчо-розшукового характеру, які він міг здійснювати як в різних, так і у одній і тій же кримінальній справі.

Після розпаду монархії Карла Великого, внаслідок розвитку феодалізму і розподілу населення на три групи сеньорів, їх васалів і сервів, запровадження сеньйоріальної юстиції з поділом судів на вищі і нижчі (суди «рівних» (IX–XII ст.ст.), інститут *missi dominici* перестав існувати. Натомість розшукова форма процесу набула ще більшого розповсюдження за рахунок наділення суду судово-поліцейськими функціями, зокрема, правом здійснення первинних обшуків, арештів і т.п. У деяких випадках суду належала й ініціатива кримінального переслідування, зокрема, якщо злочин було вчинено на очах у багатьох осіб, або факт його вчинення не викликав сумнівів. Це вважалося достатнім для розслідування *ex officio*, яке проводилося суддею за місцем вчинення злочину. Суддя міг приступити до розслідування і за достатньо обґрунтованим доносом [2, с. 27–29].

У XIII–XIV ст.ст. Франція знаменувалася рецепцією на місцевому ґрунті римського процесуального приватно-позовного права. Мав місце так званий «судовий ренесанс», у якому місця слідчому судді не знаходилося. Відродилась фігура слідчого судді у Франції в період становлення абсолютної монархії та інквізиційної форми кримінального процесу, запровадженням у 1552 р. Ордонансом короля Франціска I посади «королівського судді у кримінальних справах», в обов'язок якого входило і розслідування кримінальної справи, і участь у постановленні вироку, бо вважалося, що він знає обвинувачення краще, ніж інші судді [3, с. 59–60]. А за Ордонансом 1670 р. його процесуальний статус на стадії розслідування злочинів, яка уже розпочиналася з будь-яких приводів (донос, особиста ініціатива органів переслідування тощо), зазнав змін в тому плані, що слідчий суддя став підпорядковуватися прокурору, проте отримав помічників – лейтенантів, сержантів тощо (не плутати з військовими званнями – В. П.) [4, с. 25–26].

Під час Французької буржуазної революції (1789–1794 рр.) суб'єкт процесу, що виконував функції слідчого судді, неоднора-

зово змінювався. Певний час (за Законом від 16 вересня 1791 р.) він являвся представницьким і його функції виконувалися, по-слідовно, двома органами: мировим суддею і головою обвинувального журі. Класичний же його статус, як і класичну форму змішаного кримінального процесу, у якому розслідування справи носить інквізиційний характер, а судовий розгляд – змагальний, визначав КПК Франції 1808 р. (Code d'instruction criminelle – Кодекс кримінального розслідування). Згідно з цим КПК функція дізнання як перший етап досудового провадження «по гарячих слідах», покладалася на органи поліції (поліцейських комісарів, поліцейських та жандармських офіцерів, агентів судової поліції тощо). Його результати негайно передавалися прокурору, який при наявності для цього підстав порушував кримінальне переслідування і направляв слідчому судді «пропозицію», що містила в собі суть обвинувачення, дані про особу обвинуваченого та про зібрані дізнанням докази. Слідчий суддя приступав до розслідування справи лише за пропозицією прокурора. Як посадова особа, уповноважена на проведення слідчих дій, спрямованих на з'ясування справжніх обставин розслідуваної ним справи, слідчий суддя являвся процесуально незалежним. Він був вправі самостійно здійснювати будь-які слідчі дії або доручати їх здійснення агентам судової поліції, приймати необхідні у справі рішення. Після завершення розслідування справи, залежно від фактичних та юридичних властивостей його результату, слідчий суддя, після заслуховування висновку прокурора, з дотриманням встановлених законом змісту і форми, виносив постанову про направлення справи за належністю – в суд простої або виправної поліції чи прокурору, для внесення ним справи в обвинувальну камеру, та складання, у подальшому, обвинувального акта [5].

Слідчий суддя призначався урядом на три роки (з можливістю продовження повноважень) з членів суду виправної поліції, залишаючись дисциплінарно підпорядкованим апеляційному суду, і в той же час підпадаючи під дисциплінарне підпорядкування прокурора та набуваючи процесуальних повноважень щодо агентів судової поліції [5].

Отже, слідчий суддя за КПК Франції являвся не лише слідчим, а слідчим суддею в прямому розумінні цього слова – посадовою особою, формально незалежною від прокурора, яка поєднувала в собі функції неупередженого дослідника фактичних обставин справи, чиновника судової поліції і судді, належного до судового відомства.

Статус французького слідчого судді постійно видозмінювався, в залежності від соціально-економічної та політичної ситуації в державі. Проте він завжди розглядався і розглядається у Франції дотепер як один з оплотів законності та справедливості правосуддя.

Французький інститут слідчого судді спочатку був запроваджений в державах Європи в результаті їх завоювання Наполеоном Бонапартом, а потім став сприйматися іншими державами Європи, Азії, Африки, Південної Америки як такий, що здатен забезпечити об'єктивність досудового розслідування розшукового характеру у будь-якій формі кримінального судочинства, а отже, й основну його мету – справедливість правосуддя.

Сьогодні слідчий суддя «по-французьки» в так чи інакше видозмінених варіантах, в залежності від місцевих умов і національних традицій, на стадії досудового провадження продовжує функціонувати у провідних європейських державах Західної Європи, зокрема, в Іспанії за її КПК 1882 р. [6, с. 8–13], Італії за її КПК 1989 р. [7, с. 124–131], Нідерландах за їх КПК 1926 р. [8, с. 66–67] та багатьох інших.

Правда, Франція в цьому напрямі пішла далі. У 2000 р. в кримінальному процесі Франції поряд із слідчим суддею як органом досудового розслідування, з'явилася нова фігура – суддя «із свобод та ув'язнення», місією якого в широкому значенні являється захист індивідуальних прав та свобод у попередніх стадіях кримінального процесу – стадіях дізнання і попереднього розслідування. До повноважень судді із свобод та ув'язнення віднесено, зокрема, продовження, за клопотанням прокурора, строків поліцейського дізнання, вирішення питань про взяття особи під варту, про продовження строків її утримання під вартою під час попереднього розслідування, які до цього належали до відання слідчого судді, та низка інших. Цей суддя призначається на посаду головою трибуналу великої інстанції і має ранг голови, першого віце-голови або віце-голови суду, тобто займає в судовій ієрархії досить високе положення, що служить додатковою гарантією його незалежності [9, с. 93].

Своєрідним шляхом пішли в цьому напрямі в Нідерландах, де до 1838 р. застосовувався КПК Наполеона 1808 р., а нині чинний КПК 1926 р., з численними змінами та доповненнями, викликаними ратифікацією Нідерландами (у 1954 р.) Європейської конвенції з прав людини і основоположних свобод (1950 р.) та інших міжнарод-

дно-правових актів. Французький слідчий суддя там «трансформувався» у «суддю зі слідства», який виконує дві функції: визначає необхідність тримання підозрюваного у попередньому ув'язненні строком не більш 10 діб і розслідує злочини. Він володіє правами, які відсутні в поліції і прокурора: може викликати свідка і отримати у нього під присягою показання, вправі видати наказ про прослуховування телефонних розмов, відкриття поштової кореспонденції, про психіатричне освідування підозрюваного.

Коли прокурор вважає, що для повного розслідування злочину вимагається виконати одну із вказаних дій, то він повинен просити суддю зі слідства відкрити досудовий слідчий процес. З цього моменту розслідування веде суддя зі слідства, удаючись при необхідності до допомоги поліції. Суддя зі слідства може видати ордер на обшук і контролювати його проведення. Він має право заслухати свідка під присягою, коли той не може бути присутнім з яких-небудь причин на судовому засіданні або з'явитися в суді із-за боязні помсти з боку обвинуваченого. У таких випадках захисник повідомляється про дії судді і вправі бути присутнім при їх здійсненні. Суддя зі слідства контролює прослуховування телефонних розмов, і йому надаються повні копії перехопленої переписки. Він же визначає строк, впродовж якого здійснюється відкриття переписки.

В цілому ж основною метою судді зі слідства є продовження розслідування у найбільш серйозних та важливих справах з тим, щоб суддя в судовому засіданні не стикався з протирічливими один одному фактами [8, с. 59, 66].

Тривалий час, зокрема, з прийняттям КПК 1877 р., суб'єктом досудового розслідування найважливіших справ у кримінальному процесі Німеччини також являвся слідчий суддя на зразок французького – як член земельного суду, формально незалежний від прокурора. Але складна його еволюція вирішилася із-за відмови Німеччини від попереднього розслідування, а відтак, й від даного суб'єкта процесу. У 1974 р. попереднє розслідування в ФРН перейшло на «рейки» прокурорського діяння, фактичне здійснення якого нині повністю віддане поліції. Суд тепер приймає участь у попередньому розслідуванні у формі прокурорського діяння через суддю дільничного суду, якого прокурор спонукає до проведення слідчих дій, оскільки ряд важливих слідчих дій проводиться лише за рішенням судді. Перш за все це відноситься до підтвердження попереднього арешту (§ 114 КПК), а

також до проведення обшуків, арешту майна та прослуховування телефонів [10, с. 29].

Французьку систему кримінального судочинства, а в його складі й інститут слідчого судді, проте під назвою «судовий слідчий», було прийнято також в Російській імперії. Причому фігура судового слідчого з'явилася ще до прийняття Статуту кримінального судочинства 1864 р. – у 1860 р., з утворенням судового відомства, в складі якого, з наділенням його обов'язком провадження формального слідства, й була запроваджена ця посада.

Згідно ж Статуту судові слідчі були особливими посадовими особами судового відомства, що мали суддівське звання і пов'язані з ним переваги. На відміну від західних держав вони призначалися не на короткий строк, а безстроково. Знаходились судові слідчі при окружних судах, користуючись правами останніх. При провадженні ж попереднього слідства вони знаходились під наглядом прокуратури і в ієрархічній підлеглості окружному суду та судовій палаті. При провадженні розслідування судові слідчі використовували допомогу поліції, але всі слідчі дії вони були зобов'язані виконувати особисто, без передоручень їх будь-кому, окрім як іншим судовим слідчим [4, с. 448–449]. Необхідні процесуальні рішення, в тому числі щодо застосування заходів судового примусу (за винятком визначених законом випадків) судові слідчі також приймали самостійно.

Проіснував інститут судових слідчих практично до встановлення Радянської влади на теренах України, оскільки і за часів Центральної Ради, і Директорії, та й в подальшому, посада слідчого судді залишилася в судовому відомстві.

За КПК УСРР 1922 р. елементи статусу слідчого як носія судової влади, хоча й віддалено, були притаманні (з-поміж інших слідчих) лише слідчим при радах народних суддів та при Народному Комісаріаті Юстиції (ч. 5 ст. 23 КПК), а за КПК УСРР 1927 року, і лише на перших порах його дії – військовим слідчим військового трибуналу (ч. 5 ст. 24 КПК). За КПК 1960 р. слідчі, як і попереднє розслідування кримінальних справ в цілому, жодного зв'язку із судовою системою та судочинством (в тісному розумінні цього слова) не мали.

Елементи судової діяльності на стадії попереднього розслідування, але принципово іншого характеру, аніж діяльність слідчого судді «по-французьки», були запроваджені уже в незалежній Україні Законом від 15 грудня 1992 р., яким до судових

повноважень, а саме, до повноважень районних (міських) і обласних (та до них прирівняних) судів було віднесено розгляд скарг: 1) на постанову прокурора, слідчого, органу дізнання про відмову в порушення кримінальної справи (ст. 236¹ КПК), 2) про закриття справи (ч. 2 ст. 215, ч. 2 ст. 236, 236⁶ КПК), 3) на санкцію прокурора про арешт (ст. 236⁴ КПК) – як своєрідний аналог англійського «Habeas Corpus» (1679 р.).

Розгляд суддями наведених скарг став здійснюватися по суті у формі оперативного (поточного) контролю за законністю та обґрунтованістю вказаних рішень органів дізнання слідчого і прокурора, тобто безпосередньо на стадії досудового розслідування (ст.ст. 236², 236⁴, 236⁶ КПК), в той час як до цього мав місце виключно наступний контроль – контроль на стадіях віддання до суду та судового розгляду. Отже, суд за місцем знаходження або роботи посадової особи, яка винесла вказану постанову, в особі судді відповідного суду набув статусу суб'єкта попереднього розслідування в обсязі зазначених повноважень.

Так званою «малою» судово-правовою реформою кримінального судочинства, здійсненою Законами від 21 червня та від 12 липня 2001 р. повноваження суду на стадії (тепер уже під назвою досудового розслідування) розширилася за рахунок віднесення до них розгляду питань про: 1) обрання, продовження та зміну запобіжного заходу щодо обвинуваченого у вигляді взяття під варту суддями, відповідно, районного (міського), апеляційного та Верховного Суду України (ст. 156, 165–165³ КПК); 2) дачу дозволу на обшук житла та іншого володіння особи (ст. 177 КПК), 3) накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку (ст. 187 КПК); 4) огляд житла чи іншого володіння особи (ст. 190 КПК); 5) направлення обвинуваченого на стаціонарну експертизу; 6) включення в КПК загальних положень про можливість оскарження безпосередньо до суду й інших дій як слідчого (окрім тих, оскарження яких допускалося й дотепер) (ч. 5 ст. 234 КПК), так і прокурора (ч. 2 ст. 236 КПК), проте з відтермінуванням їх розгляду судом першої інстанції при попередньому розгляді справи або при розгляді її по суті (ч. 6 ст. 234, ч. 3 ст. 236 КПК). Рішенням Конституційного Суду України №3-рп/2003 від 30 січня 2003 р. вказані положення ч. 6 ст. 234 та ч. 3 ст. 236 КПК щодо неможливості розгляду судом на стадії досудового слідства скарг на постанови слідчого, прокурора стосовно приводів, підстав і порядку порушення кримінальної справи

щодо певної особи були визнані неконституційними, втратили чинність, а на виконання даного рішення Конституційного Суду 24 грудня 2006 р. КПК було доповнено ст.ст. 236⁷, 236⁸, норми яких на законодавчому рівні віднесли вирішення даного питання до повноважень судді місцевого суду за місцем розташування органу або роботи посадової особи, яка винесла постанову, з додержанням правил підсудності.

Неможливо не відзначити, що проблемами участі суду (судді) на досудовому розслідуванні, її суттю та формами переймалися і наука судоустрою, і наука кримінального процесу (В.Д. Бринцев, Ю.М. Грошевий, В.Т. Маляренко, А.Р. Туманянц, тощо). Пропонувалося запровадити через новий КПК різні її форми. А на рівні спеціального дисертаційного наукового дослідження обґрунтовувалась пропозиція пристати саме до варіанту, який започаткувала Франція з 2000 р. в особі судді «із свобод та ув'язнення» [11, с. 7–8]. Законодавець пристав саме до цієї пропозиції (та їй подібних), визначивши правовий статус слідчого судді в новому КПК головним чином не як суб'єкта-дослідника фактів та обставин кримінального провадження, а як суб'єкта, більшість повноважень якого стосуються забезпечення та захисту як прав, свобод і законних інтересів особи на стадії досудового розслідування, так і інтересів правосуддя.

Згідно ст. 21 Закону «Про судоустрій та статус суддів» («Види і склад місцевих судів») слідчий суддя обирається з числа суддів місцевого загального суду загальними зборами цього суду. Він не звільняється від виконання обов'язків судді першої інстанції, проте здійснення ним повноважень слідчого судді має пріоритетне значення.

Звідси, слідчий суддя є носієм судової влади місцевого суду, оскільки і організаційно (ч. 4 ст. 21 Закону), і функціонально (ст. 23 Закону) він належить до цього суду як органу судової влади (ст. 1 Закону).

Аналогічна організаційна та функціональна належність голови апеляційного суду та визначеного ним з числа суддів апеляційного суду судді, уповноважених для здійснення повноважень слідчого судді у випадках, визначених гл. 21 КПК (ст. 1, 26, 28 п. 8¹, ст. 29 Закону ст. 247 КПК).

Функціонально ж у кримінальному провадженні слідчий суддя за новим КПК України виступає, образно кажучи, як «дволикий Янус», тому що, з одного боку, він працює як суддя – голова, заступ-

ник голови, суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційних судів областей, міст Києва та Севастополя, районних, районних у містах, міських та міськрайонних судів, які відповідно до Конституції України на професійній основі уповноважені здійснювати правосуддя (п. 23 ст. 3 КПК), а з іншого боку, як слідчий суддя – суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить «здійснення у порядку, передбаченому цим Кодексом, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому статтею 247 цього Кодексу, – голова чи за його визначенням інший суддя апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя» (п. 18 ст. 3 КПК).

1. Попелюшко В.О. Інститут слідчого судді у історії кримінального процесу Франції (до Кодексу кримінального розслідування 1808 р.) / В.О. Попелюшко // Часопис національного університету «Острозька академія». Серія, «Право». – 2010. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2010/n1/10pvokkr.pdf>

2. Розин Н.Н. Уголовное судопроизводство. Пособіе къ лекціям. Второе издание, зимъненное и дополненное / Н.Н. Розин. – СПб., Издание юридического книжного склада «Право», 1914. – 597 с.

3. Быкова Е. Следственный судья во Франции / Е. Быкова // Российская юстиция. – 1994. – № 6. – С. 59–60.

4. Фойницкий И.Я. Курс уголовного судопроизводства / И.Я. Фойницкий. – СПб.: Изд-во «Альфа», 1966. – Т. I. – 552 с.

5. Попелюшко В. Система органів розслідування та їх повноваження за КПК Франції 1808 р. / В. Попелюшко // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2010. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2010/n2/10pvokfr.pdf>

6. Ромеу Ф.Р. Уголовный процесс Испании: равенство сторон в досудебных стадиях / Ф.Р. Ромеу // Уголовное судопроизводство. – 2012. – № 12. – С. 8–13.

7. Делла Марра. Уголовный процесс Италии: реформа и контрреформа / Марра Делла // Государство и право. – 1994. – № 1. – С. 124–131.

8. Петер Й.П. Так. Система уголовного правосудия в Нидерландах в свете новой уголовной политики / Й.П. Петер // Вестник Московского университета. Серія 11. Право. – 1997. – № 1. – С. 66–67.

9. Головки Л.В. Реформа уголовного процесса во Франции / Л.В. Головки // Государство и право. – 2001. – № 8. – С. 93.

10. Нимлдер М. Уголовное судопроизводство и роль прокурора в Германии / Мартин Нимлдер // Российская юстиция. – 1994. – № 10. – С. 29.

11. Скрипіна Ю.В. Слідчий суддя в системі кримінально-процесуальної діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / Ю.В. Скрипіна. – 2008. – 26 с.